

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-2-5>

УДК 338.45

JEL E23

С. О. Іщук

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу

проблем реального сектору економіки регіонів

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені

М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: iso.ird@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3698-9039>

Л. Й. Созанський

кандидат економічних наук, старший дослідник, старший

науковий співробітник відділу проблем реального сектору

економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень

імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: ls.ird2@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-3310>

В. О. Жулканич

кандидат економічних наук, докторант відділу проблем реального

сектору економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних

досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: zhulkanych@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2209-3398>

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Проведено порівняльну (з окремими країнами-членами ЄС) оцінку економічної ефективності функціонування переробної промисловості України в розрізі шістнадцяти виробництв за показником частки валової доданої вартості у випуску. Досліджено технологічну структуру випуску вітчизняної промисловості упродовж 2013-2022 років. Визначено основні причини негативних структурних трансформацій у промисловому секторі національної економіки за вказаний період. Розраховано імпортозалежність переробних виробництв України в розрізі груп технологічності. Проаналізовано вплив повномасштабної військової агресії росії на показники динаміки та структури промислової продукції, реалізованої в Україні та за її межами. Аналітично обґрунтовано бажані напрями структурних змін у випуску переробної промисловості з огляду на важливість її стратегічних сегментів, передусім машинобудування.

Ключові слова: промисловість, виробництво, ефективність, імпортозалежність, структурна трансформація, розвиток.

Ishchuk S. O., Sozansky L. Y., Zhulkanych V. O. STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE INDUSTRY OF UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

Russia's full-scale military aggression has caused enormous damage to the industrial capacity of Ukraine, as the hostilities have mainly affected those regions where the manufacturing sector is most developed. The purpose of the article is to identify structural transformations in the industrial sector of Ukraine's economy caused by Russian armed aggression. Since 2014, the output structure of the Ukrainian processing industry has undergone drastic negative changes: the share of low-tech industries has increased, while the share of medium- and high-tech industries has decreased. The efficiency of the Ukrainian processing industry is significantly lower than in the EU countries: the share of gross value added in output in Ukraine in 2020 was 20%, while in Poland it was 27% and in Germany 35%. One of the key problems of the functioning of the industrial sector and the national economy, in general, is the high import dependence of medium- and high-tech industries (especially the machine-building industry), the share of imports in costs or intermediate consumption of which in 2020 averaged over 48%. The war affected the dynamics of industrial production in Ukraine - during 2022, the volume of sold industrial products decreased by 21.6%, in particular, the products of processing industries - by 31.5%. The largest drop (by 58%) was recorded in metallurgical production. At the same time, the volume of industrial products sold abroad decreased by 44.6%. The export orientation of the industrial sector of the economy, i.e. the share of products sold outside of Ukraine, decreased by 8.4 percentage points (or by 29.6%) over the period. The post-war recovery of industrial capacity should be based on innovation and long-term development prospects. Accordingly, the central place in the structure of the industrial sector of the national economy should be occupied by mechanical engineering and chemical and pharmaceutical industries. This involves the creation of enterprises of the highest level in terms of technologies, organization of production, quality of management,

etc. It is also necessary to move to new forms of organization and location of enterprises, in particular, the formation of industrial clusters that will ensure competitive costs of products.

Key words: *industry, production, efficiency, import dependence, structural transformation, development.*

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія росії завдала величезної шкоди промислового потенціалу України, оскільки бойові дії охопили здебільшого ті регіони, де він був найбільш розвинутим. Це Харківська, Запорізька, Дніпропетровська області, а також раніше не підконтрольні Україні частини Донецької і Луганської областей. Виробничі потужності багатьох промислових підприємств були повністю або частково зруйновані, а інших – суттєво пошкоджені. Деякі із цих підприємств належали до високо-технологічних, а тому відновити їх буде досить складно й затратно. Частина потужностей була релокована в інші регіони або навіть у сусідні країни. Зокрема, близько 800 підприємств перенесли свою діяльність у безпечніші (переважно західні) області України, понад 600 з них уже відновили роботу на новому місці. Проте це здебільшого підприємства сфери торгівлі та ІТ-компанії. До переробної промисловості належить менше третини релокованих підприємств. Водночас більшість активних підприємств відчувають значні проблеми з попитом і логістикою, доступом до кредитних ресурсів та ін. Це може посилити деіндустріалізацію України, яка почалася задовго до повномасштабного вторгнення росії і навіть до початку війни у 2014 р., про що свідчить, зокрема, негативна динаміка частки промисловості у вітчизняному експорті товарів і послуг. Наприклад, якщо у 2003 р. значення цього показника становило 82%, то у 2013 р. – 66%, а у 2021 р. – 61%. Тобто економіка України поступово втрачала свій промисловий потенціал і дедалі більше ставала аграрною та водночас зорієнтованою на сировинний експорт. Такий висновок підтверджують дані щодо частки переробної промисловості в українському експорті (яка упродовж 2008-2021 рр. скоротилася майже наполовину – із 73% до 38%) і у ВВП (10% у 2021 р. проти 18% у 2007 р.).

Аналіз останніх досліджень. Зважаючи на стратегічну важливість промислового сектору для забезпечення соціально-економічного розвитку, його дослідженню присвячено багато ґрунтовних праць провідних науковців НАН України. Наприклад, у [1] викладено результати аналізу відповідності світовим і європейським трендам динамічного та структурного розвитку вітчизняного промислового виробництва. Досліджено процеси реалізації в національній промисловості секторальної цілі SDG-9 як комплексу завдань у межах концепції сталого та інклюзивного розвитку виробництва. Базовий сценарій довгострокового розвитку промисловості України до 2035 р. наведено у [2]. Концептуальний підхід до вибору системи випереджальних індикаторів розвитку національної промисловості висвітлено в [3]. Наслідки повномасштабної збройної агресії росії для української промисловості описано в [4]. Актуальні

питання експортної діяльності промислових підприємств в умовах війни досліджено в [5]. Зокрема, на підставі оцінювання структури товарного експорту України та її регіонів визначено зміни в експортній спеціалізації останніх за основними товарними групами. Окреслено ключові тенденції і проблеми у формуванні та розвитку вітчизняного експортного потенціалу в умовах протистояння зовнішнім викликам і загрозам.

Метою статті є виявлення структурних трансформацій у промисловому секторі економіки України, спричинених російською збройною агресією.

Основні результати дослідження. Понад 40% ВДВ переробної промисловості формували два види виробництв – харчові та металургійні. Натомість частка машинобудування у структурі ВДВ промисловості за останні 13 років зменшилася у 2,6раза – з 16,7% у 2007 р. до 6,4% у 2021 р. Ці та інші негативні тенденції знижують ефективність української промисловості та економіки загалом, а залежність від сировинних секторів, продукція яких превалює у вітчизняному експорті, посилює нестійкість і вразливість до коливань кон'юнктури на міжнародних ринках. Як наслідок, вітчизняні промислові підприємства значно поступаються європейським за показниками ефективності функціонування, серед яких одним з ключових є рівень продуктивності праці. Значення цього показника в Україні є утричі меншим порівняно з Польщею та в 9 разів – порівняно з Німеччиною. Економічна ефективність української переробної промисловості є найнижчою порівняно з відповідним показником індустриальних країн-членів ЄС. Наприклад, у 2021 р. значення показника частки ВДВ у випуску в Україні було в 1,43 раза меншим, ніж у середньому в ЄС-27, в 1,25 раза – ніж у Польщі, в 1,67 раза – ніж у Німеччині. Відносно низька економічна ефективність (частка ВДВ у випуску) характерна для більшості виробництв переробної промисловості України, включно з тими, які володіють певними конкурентними перевагами й мають значний потенціал для розвитку. Передусім це стосується харчової, деревообробної і фармацевтичної промисловості, а надто – хімічної і металургійної, ефективність яких є порівняно невисокою (табл. 1). На продукцію названих виробництв у 2021 р. припало 62,8% випуску української переробної промисловості, чим і пояснюється загалом низька ефективність останньої.

Структура випуску української переробної промисловості є вкрай незадовільною (із стійкою тенденцією до погіршення) за ознакою технологічності. Наприклад, у 2020 р. майже половина (48,3%) випуску продукції переробної промисловості в Україні припала на низькотехнологічні виробництва, тоді як у Польщі значення цього показника становило 38,9%, а в Німеччині – лише 22,1% (табл. 2).

Частка ВДВ у випуску переробної промисловості, %

Виробництво	Код за КВЕД	Україна			Польща		Німеччина	
		2013 р.	2020 р.	2021 р.	2013 р.	2020 р.*	2013 р.	2020 р.*
<i>Переробна промисловість</i>	C	18,80	20,07	20,00	24,12	27,10	31,97	34,57
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	C10-12	17,2	19,1	17,9	19,2	20,6	22,0	24,7
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	C13-15	54,9	47,9	48,4	33,7	36,2	32,3	33,5
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	C16-18	21,4	21,0	22,2	26,8	30,8	29,5	34,6
Виробництво коксу та коксопродуктів та продуктів нафтоперероблення	C19	10,0	11,6	12,1	10,2	14,0	5,9	5,2
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	C20	10,5	10,9	10,4	21,3	25,8	29,3	36,1
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	C21	23,4	30,7	30,0	35,9	44,2	49,2	45,5
Виробництво гумових і пластмасових виробів	C22	17,8	13,1	14,4	27,4	32,1	34,6	37,5
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	C23	19,3	16,0	15,9	31,8	32,6	35,4	37,9
Металургійне виробництво	C24	8,9	15,2	14,3	16,5	17,0	20,5	19,6
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	C25	20,9	19,4	22,0	31,4	36,9	40,8	42,0
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	C26	28,7	25,3	29,8	19,7	21,9	45,0	45,7
Виробництво електричного устаткування	C27	28,9	27,9	28,3	20,6	21,7	40,3	40,4
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	C28	31,0	29,9	30,4	31,3	35,9	37,5	37,9
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	C29	22,8	21,9	23,5	22,5	20,9	30,3	33,0
Виробництво інших транспортних засобів	C30	41,3	34,3	33,8	33,5	21,7	30,2	27,6
Виробництво меблів; іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	C31-33	35,1	35,7	36,1	37,9	38,7	41,7	42,9

Примітка: * – останні доступні дані в розрізі виробництв переробної промисловості.

Джерело: розраховано авторами на основі [6; 7].

Упродовж 2014-2020 рр. в українській переробній промисловості відбулась кардинальна негативна структурна трансформація. Суть її полягала в тому, що частка низькотехнологічних виробництв збільшилась на 8,5 в. п. (або на 21,4%), тоді як частка середньо-високотехнологічних виробництв зменшилась на 6,7 в. п. (або на 33,7%). До середньо-високотехнологічних виробництв відносять хімічну промисловість, а також чотири з п'яти виробництв машинобудування, тобто це сегмент промислової діяльності, який у країнах з індустріальним типом економіки є центром міжсекторальних зв'язків та інновацій, створює і поширює найвищий мультиплікативний ефект.

Також доцільно зауважити, що до середньо-високотехнологічних належать виробництва, які продукують різні види військового озброєння або товари подвійного призначення. Наприклад, виробництво інших транспортних засобів (C30) охоплює виготовлення суден і човнів (30.1), залізничних локомотивів і рухомого складу (30.2), повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування (30.3), військових транспортних засобів (30.4). Інакше кажучи, цей сектор потенційно може виробляти все те, що найбільше потребувала й потребує сьогодні Україна, тобто те, що могло б пришвидшити перемогу у війні з

росією. Однак упродовж 2013-2020 рр. частка виробництва інших транспортних засобів (C30) у структурі випуску переробної промисловості України зменшилась на 3,4 в. п. (або на 62,4%).

У 2021 р. порівняно з 2020 р. структура випуску переробної промисловості України зазнала суттєвих змін. Зокрема, на 4,4 в. п. зменшилась частка виробництва харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів (C10-12) і водночас на 2,4 в. п. збільшилась частка металургійних виробництв (C24-25). Названі виробництва сумарно формували понад 50% випуску української переробної промисловості, проте вони є сировинними та орієнтованими на експорт. Динаміка випуску цих виробництв тісно корелює з динамікою цін на продукти харчування і метал на світових ринках. Така ситуація може бути типовою для невеликих країн, що розвиваються, в Азії чи Африці, однак Україна все ще належить до індустріальних країн з високим потенціалом і досвідом у розвитку високотехнологічних виробництв. Відповідно, виявлені структурні зміни є ознакою високої залежності потенціалу розвитку українських переробних виробництв від ринкової кон'юнктури, а отже, і причиною нестабільності функціонування національної економіки загалом та її промислового сектору зокрема.

Структура випуску переробної промисловості, %

Група	Виробництво	Україна			Польща		Німеччина	
		2013 р.	2020 р.	2021 р.	2013 р.	2020 р.	2013 р.	2020 р.
Високо-технологічні	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	1,5	2,3	2,2	1,3	1,1	2,6	3,0
	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0,9	0,8	1,0	3,1	3,2	4,1	5,0
	Усього	2,4	3,1	3,2	4,4	4,3	6,7	8,0
Середньо-високотехнологічні	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	6,0	4,3	4,4	5,5	5,0	7,8	7,4
	Виробництво електричного устаткування	2,5	1,9	2,2	4,5	6,2	5,8	5,8
	Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	4,5	3,5	4,0	3,7	3,7	13,4	13,5
	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	1,4	1,4	1,3	10,6	10,2	18,8	19,5
	Виробництво інших транспортних засобів	5,4	2,0	3,0	1,8	2,2	2,2	2,6
Усього	19,7	13,1	14,9	26,2	27,3	48,0	48,8	
Середньо-низькотехнологічні	Виробництво коксу та нафтопродуктів	6,3	4,1	4,8	8,7	4,5	4,5	2,1
	Виробництво гумових і пластмасових виробів	2,8	3,3	3,2	6,8	7,4	4,3	4,3
	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4,6	7,4	6,5	4,2	4,8	2,5	2,7
	Металургійне виробництво	21,0	16,9	19,1	4,0	3,5	5,7	5,0
	Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	3,4	3,8	4,0	8,0	9,4	7,1	6,9
Усього	38,1	35,5	37,6	31,7	29,5	24,0	21,0	
Низькотехнологічні	Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	29,6	35,2	30,9	20,6	20,2	10,4	11,2
	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	1,4	2,0	2,1	2,4	2,3	1,3	1,1
	Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	5,0	6,3	6,2	7,6	7,9	4,7	4,3
	Виробництво меблів; іншої продукції	3,9	4,8	5,1	7,3	8,5	5,0	5,5
Усього	39,8	48,3	44,3	37,8	38,9	21,3	22,1	
<i>Усього переробна промисловість</i>		<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Джерело: розраховано авторами на основі [6; 7].

В основі негативних трансформацій структури української промисловості лежить низка внутрішніх і зовнішніх чинників, значною мірою політичного характеру, а саме:

1. Відчутна економічна залежність від російської федерації, яка до 2014 р. була основним постачальником продукції проміжного споживання та одночасно споживачем кінцевої продукції української хімічної промисловості та машинобудування. На жаль, цю залежність не вдалося повністю подолати після 2014 р. Це стратегічна помилка, яку не було виправлено із часів розпаду СРСР.

2. Укладання угоди про ЗВТ з ЄС на переважно не вигідних для України умовах спричинило значне зростання вітчизняного сировинного експорту до країн-членів ЄС та одночасне збільшення обсягів та асортименту імпорту продукції кінцевого споживання високо – і середньо-високотехнологічних виробництв (передусім автомобілів і сільгосптехніки, що була в користуванні) в Україну. Такі кардинальні зміни у

векторах зовнішньоекономічної діяльності вкрай негативно відобразились на результатах і перспективах функціонування українського машинобудування, якому після 2014 р. потрібно було оперативнo корегувати ринкові та асортиментні орієнтири, ставати економічно самодостатнім (зменшувати залежність від імпорту матеріалів, комплектування тощо).

3. Відсутність ефективної протекціоністської політики держави щодо розвитку вітчизняного машинобудування. Російська військова агресія, яка розпочалась у 2014 р., мала б стати поштовхом для прискореного інноваційного розвитку машинобудівних виробництв в Україні (передусім оборонно-промислового комплексу) шляхом запровадження широкомасштабної програми імпортозаміщення. Однак натомість відбувалось сприяння фінансовим інтересам машинобудівних ТНК, що функціонували за толінговими схемами, а також запровадження пільгових умов на ввезення зношеної автомобільної

техніки. Показовим прикладом нехтування національно економічною безпекою була відсутність заборони на імпорт двигунів та іншого комплектowania (зокрема до тракторів) з росії та білорусі.

Описані чинники поглибили нестабільність структури української переробної промисловості. У країнах з розвинутою ринковою економікою структурні параметри промисловості є відносно стійкими, тобто за десятиліття частка окремих виробництв у випуску переробної промисловості може змінитись максимум на 1-3 в. п. Наприклад, у Польщі та Німеччині впродовж 2014-2020 рр. частка середньо-високотехнологічних виробництв у відповідній структурі зросла на 1,1 в. п. і 0,8 в. п. відповідно. Натомість в Україні за аналогічний період значення цього показника зменшилось на 6,6 в. п., що підтверджує як загальну нестабільність структури випуску української переробної промисловості, так і її негативну трансформацію.

Економічно обґрунтованою є структурна трансформація промисловості в напрямі зростання у випуску часток високо – і середньо-високотехнологічних виробництв, оскільки їхня продукція має більший вміст доданої вартості. Окрім того (і це найважливіше), самі ці виробництва є центрами міжсекторальних зв'язків і провідними продуцентами техніко-технологічних інновацій. У 2020 р. в Німеччині на високо – і середньо-високотехнологічні виробництва сумарно припадало 56,8% (+2,1 в. п. за 2014-2020 рр.) випуску переробної промисловості, у Польщі – 31,6% (+1,1 в. п.), тоді як в Україні – лише 16,2% (-5,9 в. п.). Водночас слід зазначити, що економічна ефективність українських машинобудівних виробництв (за винятком С28) є більшою, ніж польських. Проте, як свідчать авторські розрахунки, імпортозалежність машинобудування в Україні критично висока (табл. 3).

Таблиця 3

Показники імпортозалежності виробництв переробної промисловості України, %

Група	Виробництво	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Високо-технологічні	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	46,4	48,7	41,9	39,8	36,5	34,2	28,9	36,4
	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	55,5	51,5	46,0	42,3	40,0	40,9	40,0	41,0
	Усього	49,5	49,7	43	40,6	37,6	36,3	32,3	37,7
Середньо-високотехнологічні	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	59,4	53,6	55,3	47,3	51,5	48,8	38,8	34,5
	Виробництво електричного устаткування	40,9	45,1	47,5	50,1	46,4	43,8	44,8	46,4
	Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	44,3	49,3	48,4	55,7	51,1	54,0	50,6	49,5
	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	60,1	66,9	63,4	64,1	56,7	43,9	41,0	58,2
	Виробництво інших транспортних засобів	27,5	30,7	35,2	48,0	35,1	35,8	32,4	40,1
	Усього	47,0	49,3	51,3	51,3	48,7	46,6	41,6	43,1
Середньо-низькотехнологічні	Виробництво коксу та нафтопродуктів	45,8	50,3	56,2	48,6	57,8	48	43,7	45,6
	Виробництво гумових і пластмасових виробів	70,0	62,6	59,7	62,5	62,9	62,9	58,5	54,6
	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	22,1	23,0	25,2	23,0	20,6	20,4	14,6	11,1
	Металургійне виробництво	30,7	29,8	29,1	24,1	25	23,2	22,4	17,9
	Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	23,4	27,4	35,1	34,1	32,5	29,5	28,3	28,2
	Усього	34,4	34,4	35,5	31,5	33	30	27,5	24,4
Низькотехнологічні	Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	18,0	19,0	17,0	18,6	18,0	18,6	15,5	13,5
	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	35,5	36,7	31,1	32,0	32,5	31,9	30,8	32,1
	Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	30,6	29,5	27,5	26,4	25,9	25,4	23,0	22,9
	Виробництво меблів; іншої продукції	25,3	27,3	25,9	27,3	26,0	25,8	22,4	21,8
	Усього	26,3	27,4	24,3	26,3	25,4	26,3	21,7	19,4
	Усього переробна промисловість	37,8	34,6	33,5	32,2	32,1	31,1	27,4	24,7

Джерело: розраховано авторами на основі [6].

Упродовж 2014-2020 рр. частка імпорту у витратах української переробної промисловості загалом зменшилась на 13,0 в. п. (або на 35%), що, безумовно, є позитивною тенденцією. Зниження рівня імпортозалежності відбулось у 12 виробництвах, а надто – у виробництві хімічних речовин і хімічної

продукції (на 41%). Утім, у 2020 р. у більшості (у десяти із шістнадцяти) виробництв переробної промисловості України частка імпорту у витратах перевищувала 30%. Найглибшою проблемою стало суттєве зростання імпортозалежності машинобудівних виробництв (що належать до середньо-

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

високотехнологічних), з яких найбільше (на 45%) – виробництва інших транспортних засобів (С30). У 2013 р. частка імпорту у витратах цього виробництва (27,5%) була однією з найнижчих порівняно з іншими виробництвами української переробної промисловості. Як уже зазначалось, виробництво інших транспортних засобів є одним із стратегічних сегментів машинобудування, оскільки з-поміж іншого виготовляє продукцію для ОПК (зброю і техніку). Відповідно, поглиблення його імпортозалежності означає послаблення не лише економічної, але й національної безпеки

України, надто в умовах протистояння російській повномасштабній збройній агресії.

Те, що війна та її прямі та непрямі наслідки кардинально змінюють українську промисловість, ілюструють актуальні показники динаміки промислового виробництва. Наприклад, упродовж 2022 р. обсяг реалізованої промислової продукції в Україні зменшився на 21,6% (табл. 4). Скорочення виробництва відбулось в усіх сегментах промисловості (за винятком постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря, де зростання загалом становило 13,3%).

Таблиця 4

Показники динаміки та структури реалізованої промислової продукції України у 2021-2022 рр., %

Вид промислової діяльності	Код за КВЕД-2010	Темп приросту / зниження реалізованої промислової продукції в Україні, %	Структура реалізованої промислової продукції, %		Темп приросту / зниження промислової продукції, реалізованої за межі України, %	Частка промислової продукції, реалізованої за межі України, %	
			2021 р.	2022 р.		2021 р.	2022 р.
ПРОМИСЛОВІСТЬ	V+C+D+E	-21,6	100,0	100,0	-44,6	28,4	20,0
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	<i>B</i>	-31,0	16,1	14,1	-57,4	31,9	19,7
<i>Переробна промисловість</i>	<i>C</i>	-31,5	61,3	53,6	-42,2	37,8	31,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10-12	-11,9	18,9	21,3	-20,9	30,0	26,9
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	8,5	0,8	1,1	-9,5	42,5	35,5
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16-18	-11,8	3,3	3,7	-6,9	38,2	40,3
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	-45,3	2,9	2,0	-53,2	8,4	7,2
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	-43,0	2,9	2,1	-64,0	32,0	20,2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	-15,3	1,4	1,5	-4,8	13,5	15,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів	22	-18,6	1,9	2,0	-41,3	20,0	14,4
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	-49,6	3,8	2,4	-35,6	11,3	14,4
Металургійне виробництво	24	-57,9	16,0	8,6	-63,4	63,2	55,0
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	25	-24,0	1,8	1,8	-25,1	25,6	25,2
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26	-35,2	0,4	0,3	-24,6	24,6	28,6
Виробництво електричного устаткування	27	-31,7	1,1	1,0	-27,8	35,6	37,6
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	28	-47,1	2,0	1,3	-52,3	42,2	38,0
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	29	9,2	0,9	1,3	10,5	64,5	65,2
Виробництво інших транспортних засобів	30	-10,4	1,3	1,4	-44,3	50,8	31,6
Виробництво меблів	31	-22,1	0,8	0,8	-13,1	55,3	61,7
Виробництво іншої продукції	32	-9,6	0,2	0,2	-11,6	38,7	37,9
Ремонт і монтаж машин і устаткування	33	-36,6	0,9	0,7	-52,0	8,0	6,0
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря</i>	<i>D</i>	13,3	21,5	31,1	...	...	...
Виробництво, передача та розподілення електроенергії	35.1	31,5	13,9	23,2	...	...	...
Виробництво газу; розподілення газоподібного палива через місцеві (локальні) трубопроводи	35.2	-23,9	5,9	5,7	...	...	...
Постачання пари, гарячої води та кондиціонованого повітря	35.3	-5,3	1,7	2,1	...	...	...
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	<i>E</i>	-16,8	1,1	1,2	...	...	...

Джерело: розраховано авторами на основі [6].

Обсяг реалізованої продукції переробної промисловості скоротився найсуттєвіше – на 31,5%. Найбільшого падіння (на понад 40%) зазнали металургійне виробництво (С24), виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (С23), виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (С28), виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (С19) і виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (С20). Загалом у переробній промисловості відбулось падіння обсягу реалізованої продукції в усіх виробництвах, окрім текстильного (С13-15) і виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (С29). Наслідком описаної динаміки стали негативні зміни у структурі промислового сектору національної економіки в напрямі відчутного зменшення в ньому частки переробної промисловості – на 7,7 в. п. (або на 12,6%), а металургійного виробництва – на 7,4 в. п. (або на 46,3%).

Повномасштабні воєнні дії на території України також спричинили зменшення на 44,6% обсягу промислової продукції, реалізованої за межі країни. Водночас експортна орієнтованість промислового сектору національної економіки, тобто частка продукції, реалізованої за межі країни, за вказаний період загалом скоротилася на 8,4 в. п. (або на 29,6%). Але це скорочення стосувалось передусім добувної промисловості (на 12,2 в. п., або на 38,2%), тоді як окремі переробні виробництва, навпаки, збільшили частку продукції, реалізованої за межі країни. До них належали високотехнологічні виробництва (С21 і С26), виробництва деревообробної (С16-18) і меблевої промисловості (С31), а також деякі машинобудівні виробництва (С27 і С29). Найбільш орієнтованим на експорт (65%) сегментом української промисловості є виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (С29), яке було єдиним, що продемонструвало у 2022 р. зростання експорту продукції (+10,5%). Його основу (~80%) становить виробництво вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів (С29.3). У 2022 р. 89,9% продукції цього виробництва було реалізовано за межі України, однак ця продукція виготовляється з давальницької сировини. Це означає, що виробництво С29.3 не є економічно самодостатнім.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що фактична (згідно з останніми доступними даними) структура випуску переробної промисловості України є дуже нестабільною і нераціональною, зважаючи, зокрема, на позиції економічної ефективності. Очевидно, що в період війни та повоєнної відбудови нестабільність структури переробної і загалом усієї промисловості України ще більше зросте, оскільки посилюється залежність від

логістики, кон'юнктури на світових ринках сировини, темпів та обсягів надходження фінансово-інвестиційних потоків у національну економіку, швидкості відновлення виробничих потужностей, формування нової промислової політики і багатьох інших чинників.

Функціонування переробної промисловості в Україні в повоєнний період має забезпечувати стабільні значні бюджетні надходження; конкурентну (порівняно із сусідніми країнами) заробітну плату та нові робочі місця в промисловому секторі та економіці загалом; наповнення внутрішнього ринку конкурентною (за якісними і ціновими параметрами) продукцією проміжного та кінцевого споживання, зокрема високо – і середньовисокотехнологічних виробництв, а в підсумку (що найважливіше) – високу техніко-технологічну обороноздатність країни. Усе це може бути досяжним за умови, що центральне місце у структурі промислового сектору національної економіки займатиме машинобудування (зокрема ОПК), хімічна і фармацевтична промисловість, а виробничі процеси матимуть високу технологічність, інноваційність, орієнтованість на вітчизняну науку та ІТ-сектор, низьку залежність від імпорту продукції проміжного споживання. Повоєнна відбудова має передбачати не лише відновлення зруйнованих підприємств, але й зусилля з повернення вітчизняним компаніям утрачених позицій на внутрішньому ринку, оскільки скорочення багатьох виробництв спричинило масове заміщення української продукції іноземними товарами. Окрім того, процес відновлення національної економіки має відбуватися вже на новому технологічному рівні, зважаючи на довгострокові перспективи розвитку, що передбачає створення підприємств вищого рівня за технологіями, організацією виробництва, якістю менеджменту та ін. Також Україні потрібно переходити на нові форми та засади організації та розміщення підприємств, зокрема формування промислових кластерів, які забезпечуватимуть конкурентну собівартість продукції.

Список використаних джерел

1. Збаразська Л. О. Промисловість України у світовому «ландшафті»: тенденції в контексті завдань довгострокового розвитку. *Економіка промисловості*. 2022. № 2(98). С. 5-24. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.02.005>
2. Охтеня О. О. Базовий сценарій довгострокового розвитку національної промисловості до 2035 року. *Економіка промисловості*. 2023. № 1(101). С. 56-68. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.056>
3. Солдак М. О. Система випереджальних індикаторів розвитку національної промисловості: концептуальний підхід. *Економіка промисловості*.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

2022. № 3(99). С. 72-91. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.072>

4. Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Ципліцька О. О., Гахович Н. Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2022. № 5(726). С. 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>

5. Ішук С. О., Процевят О. С. Діагностика трансформацій у товарному експорті регіонів під впливом повномасштабної російсько-української війни. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2022. Вип. 4(156). С. 7-13. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-4-2>

6. *Державна служба статистики України*: сайт. 2023. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. National accounts aggregates by industry. *Eurostat*: Website. 2023. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_a64&lang=en

References

1. Zbarazska, L. O. (2022). Promyslovist' Ukrayiny u svitovomu «landshafti»: tendencyi v konteksti zavdan' dovhostrokovoho rozvytku [Ukrainian industry in the world «landscape»: trends in the context of long-term development objectives]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 2(98), 5-24. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.02.005> [in Ukrainian].

2. Okhten, O. O. (2013). Bazovyy stsenariy dovhostrokovoho rozvytku natsional'noyi promyslovosti do 2035 roku [The basic scenario of the long-term development of the national industry until 2035]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 1(101), 56-68. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.056> [in Ukrainian].

3. Soldak, M. O. (2022). Systema vyperedzhal'nykh indyikatoriv rozvytku natsional'noyi promyslovosti: kontseptual'nyy pidkhid [The system of leading indicators of the development of national industry: a conceptual approach]. *Ekonomika*

promyslovosti – Economy of Industry, 3(99), 72-91. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.072> [in Ukrainian].

4. Deyneko, L. V., Kushnirenko, O. M., Tsyplitska, O. O., & Hakhovych, N. H. (2022). Naslidky povnomasshtabnoyi voyennoyi ahresiyi RF dlya ukrayins'koyi promyslovosti [Consequences of full-scale military aggression of the Russian Federation for Ukrainian industry]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 5(726), 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003> [in Ukrainian].

5. Ishchuk, S., & Protsevyat, O. (2022). Diahnostyka transformatsiy u tovarnomu eksporti rehioniv pid vplyvom povnomasshtabnoyi rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Diagnostics of transformations in regions' commodity export under the influence of full-scale Russian-Ukrainian war]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]*: Vol. 156(4) (pp. 7-13). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-4-2> [in Ukrainian].

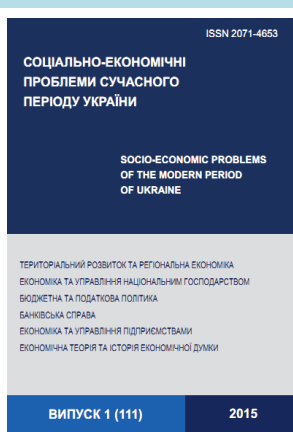
6. *State Statistics Service of Ukraine*: Website (2023). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

7. National accounts aggregates by industry (2023). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_a64&lang=en

Статтю підготовлено в межах виконання відомчої теми «Наукові засади структурної трансформації промислового сектора економіки регіонів України» (ДР № 0120U002104).

Надійшло 06.03.2023 р.

Proceedings of the "SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE"

Proceedings of the "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is a specialized scientific-practical edition based National Academy of Sciences of Ukraine and the Institute for regional studies of NAS of Ukraine.

The book highlights the results of studies of institutional and socio-economic problems of development of Ukraine at the macro, meso and micro levels, encouraging to published authors who carry out research work in various sectors of the economy.

The book "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in the field of economic sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated by 11.07.2016 №820).

The journal is included in the international scientometric database Index Copernicus, Poland - with 2014.

Site collection: www.zbirnyk.ird.gov.ua